

Мовна та регіональна ідентичності як чинники диференціації українського суспільства

Олександр Михайлич,

кандидат соціологічних наук,

аналітик ТОВ „СОЦИС – Центр

соціальних та маркетингових досліджень”

У статті досліджується вплив мовного, етнічного та регіонального чинників на диференціацію в українському суспільстві за критерієм „свій – чужий – байдужий”.

Етнорегіональний та мовний чинники електоральних орієнтацій, які актуалізуються в ході виборчих кампаній, детермінують певні зміни в чисельності різних соціальних груп українського суспільства, що відображається на процесах його трансформації. Однією з особливостей цієї актуалізації є прагнення суб'єктів виборчої боротьби позиціонувати себе шляхом стереотипізації як „свій” стосовно свого електорального ядра та „чужий” стосовно конкурентів.

Сучасне багатоскладове суспільство характеризується наявністю в його середовищі багатьох „сегментарних розрізень”, які можуть мати територіальну, культурну, релігійну, мовну, етнічну, ідеологічну тощо природу [1, с. 38]. Групи населення, які виокремлюються на основі цих розрізень, називають сегментами багатоскладового суспільства. Вони обумовлюються певними ідентифікаційними процесами, спрямованими на усвідомлення і окреслення меж „своїх” та „інших” сегментів і різниці між ними. Сегменти, до яких люди відчують свою належність чи реально належать, визначаються як „свої”. У цьому випадку створюються солідарні інгрупи, які об'єднують „своїх” членів і репрезентують їх загалом як „ми”. Сегменти, до яких люди не відчують своєї належності чи реально до них не належать, визначаються як „інші”, „не ми”, „чужі”. Вони складають так звані аутгрупи, з якими не підтримуються солідарні зв'язки. Коли такі суб'єктивні (позитивні чи негативні) ідентифікації поділяються багатьма людьми та ще й тривалий час, то вони перетворюються на об'єктивні вагомні чинники суспільного життя.

За У. Самнером, існує таке типологічне розрізнення: а) „ми-група” („we-

group”) - спільнота, до якої я входжу як її член або прагну стати її членом, це група „своїх”, „близька” мені; б) „вони-група” („they-group”) - це „чужа” для мене спільнота, членом котрої я не хочу бути; в) „інші-групи” („other-groups”) - спільноти, до яких я байдужий.

А. Ручка зазначає, що врахування найважливіших вимірів сучасної диференціації українського суспільства виводить на перший план, насамперед, такі суспільні угруповання: **первинні** (родичі, друзі, сусіди, колеги); **регіональні** (жителі західних, центральних, східних, південних областей країни); **галузеві** (працівники фізичної праці, працівники розумової праці, працівники державних підприємств і установ, працівники приватних підприємств і установ); **соціоекономічні** (багаті, бідні, підприємці); **соціокультурні** (атеїсти, віруючі, представники етнічних меншин, представники сексуальних меншин, представники засобів масової інформації, творча інтелігенція); **політико-ідеологічні** (прихильники капіталістичного розвитку країни, прихильники незалежного, самобутнього шляху розвитку країни, прихильники соціалістичного розвитку країни); **управлінські** (депутати рад різного рівня, політики, управлінці) [2, с. 142].

Сучасне українське суспільство характеризується багатьма диференціаціями – соціокультурними, політико-ідеологічними, етнонаціональними, мовними, регіональними, конфесійними та іншими, які є підґрунтям різних ідентичностей.

Так, у випадку, якщо чинником ідентичності є мова/регіон, то передбачається відчуття спільності без значної внутрішньої диференціації носіями цієї мови/жителями регіону та відмежування від носіїв інших мов/жителів інших регіонів. Саме на такій основі часто формується політична самоідентифікація українських виборців: усвідомлення різниці між „своїми” і „чужими” спрощує їх позиціонування стосовно об’єктів електорального вибору. Це сприяє актуалізації мовного і регіонального чинників електоральних орієнтацій, хоча результати соціологічних досліджень дають підстави стверджувати, що в усіх регіонах країни людей найбільше турбують соціально-економічні, а не національно-політичні проблеми. Однак виборці схильні довіряти вирішення соціально-економічних питань насамперед тим політикам, з якими солідаризуються у сфері духовно-гуманітарних уподобань. Не в останню чергу це посилюється тим, що соціально-економічні блоки програм майже всіх політичних партій України мало відрізняються одне від одного, що значно ускладнює процес політичної самоідентифікації за економічним критерієм [докладніше див.: 3, с. 96 - 103; 4, с. 66 - 77].

За такої ситуації сприйняття політичних лідерів у свідомості виборців вписується у диференціацію архетипних критеріїв „свій – чужий” і „викликає довіру - не викликає довіри” згідно з соціокультурними, мовними, етнічними, регіональними диференціаціями. „Своїм” лідерам, які репрезентують соціокультурну спільноту, до якої відносить себе

виборець, делегується захист прав певної спільноти (мовної, етнічної, регіональної тощо), а „свій” політик з найкращими шансами на перемогу одержує безумовну підтримку певної соціальної групи. Одночасно політик, який асоціюється з „іншими”, апіорі виявляється неприйнятним. Не дивно, що серед мотивацій виборців прагнення не допустити перемоги „чужого” (тобто голосування „за менше зло”) стало таким же поширеним, як і бажання підтримати „свого” кандидата. Ділові та особисті якості й характер програмних обіцянок кандидатів відступають на другий план. Відтак громадяни одержують більше задоволення не стільки від перемоги „своєї” політичної сили, стільки від поразки „чужих”.

При збереженні звичного в Україні інструментарію передвиборчої боротьби – надмірної уваги мовним та регіональним аспектам – будь-якій політичній силі важко розраховувати на загальнонаціональну підтримку. Поширення національно-демократичних настроїв об’єктивно гальмується, оскільки на Сході і Півдні окрім чималої російської етнічної групи вагому частку становлять особи з подвійною національною і мовною самоідентифікацією, які, до того ж, при спілкуванні віддають перевагу російській мові. Ще донедавна прихильниками проросійської орієнтації була абсолютна більшість населення цих регіонів. Як свідчать соціологічні дослідження, цей сегмент електорального поля схильний до євразійського шляху розвитку України, тоді як на Заході й у Центрі поширені проєвропейські настрої. Це засвідчують, зокрема, дані загальнонаціонального опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України та ТОВ „СОЦИС” 28 квітня – 15 травня 2006 року (1800 респондентів, помилка вибірки складає +/-2,4 %; Західний регіон – Закарпатська, Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська та Чернівецька області; Центральний регіон – Житомирська, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Чернігівська, Київська області та місто Київ; Південний регіон – АР Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська області; Східний регіон – Харківська, Донецька, Луганська, Сумська, Запорізька і Дніпропетровська області) [таблиці 1 і 2].

На посилення регіональних суперечностей в ході виборчих кампаній, починаючи з 2004 року, значною мірою вплинуло те, що Схід і Захід, підтримуючи своїх кандидатів на вищі державні посади, сподівались на інтенсивне впровадження їх уявлень щодо шляхів розвитку України в державну політику, ігноруючи при цьому точку зору іншої сторони. За часів багатовекторної політики Л. Кучми електоральні розмежування стримувалися певним балансом у владі й опозиції представників політичної еліти Сходу і Заходу.

Таблиця 1

Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Європейського Союзу чи ні?, %¹

	Захід	Центр	Схід	Південь	Україна
N	349	527	650	269	1795
Так	61,6*	34,9	22,6*	21,6*	33,6
Ні	14,6*	29,6**	48,8*	39,4	35,1
Важко відповісти	23,8*	35,5	28,6	39,0**	31,3
Разом	100	100	100	100	100

Таблиця 2

Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Єдиного економічного простору (блоку країн Росії, Білорусі, Казахстану, Узбекистану) чи ні?, %

	Захід	Центр	Схід	Південь	Україна
N	349	527	652	270	1798
Так	20,6*	45,9*	75,6*	63,7*	54,4
Ні	50,1*	21,6	10,1*	8,1*	21,0
Важко відповісти	29,2	32,4*	14,3*	28,1	24,6
Разом	100	100	100	100	100

Після президентських виборів 2004 року відбулося короточасне об'єднання більшості громадян щодо довіри до органів влади. Діяльність Президента, Прем'єр-міністра і Голови Верховної Ради громадяни оцінювали переважно позитивно. Діяльність Президента і Прем'єр-міністра переважно позитивно оцінило більше половини громадян України – 54 %, а переважно негативно – менше однієї шостої їх частини (15 % та 17 % відповідно). Діяльність Голови Верховної Ради переважно позитивно оцінила майже половина громадян (49 %), переважно негативно – менше 12 %. Однак збереглася регіональна диференціація - найбільше довіряли Президентіві жителі Західного (86 %) і Центрального (80 %) регіонів, переважала довіра й у Південному регіоні (44 % проти 26 % тих, що не

¹ Тут і далі в статті:

* Різниця — статистично значуща на рівні $p < 0.01$.

** Різниця — статистично значуща на рівні $p < 0.05$.

Коефіцієнти, виділені курсивом, статистично значуще відрізняються від загальноукраїнських у бік зменшення; коефіцієнти, виділені жирним шрифтом, статистично значуще відрізняються від загальноукраїнських у бік збільшення; усі інші коефіцієнти статистично незначущі.

довіряли), а от у Східному регіоні переважала недовіра (27 % – довіряли, 34 % – ні). Схожа ситуація склалася й щодо довіри до уряду: найбільшою вона була серед жителів Західного (76 %) і Центрального (66 %) регіонів, дещо переважала над недовірою у Південному регіоні (37 %), а у Східному регіоні переважала недовіра (27 % довіряли, 35 % – ні). У ставленні до Верховної Ради фіксувалися ті ж закономірності: найбільше їй довіряли у Західному (52 %) і Центральному (50 %) регіонах, менше – у Південному (34 %) і Східному (22 %) [5].

Окрім поліпшення ставлення до органів влади і державних інституцій, стрибкоподібно зріс оптимізм українських громадян щодо можливості змін на краще у різних сферах суспільно-політичного й економічного життя. Але восени 2005 року громадська думка повернулася в „домайданий” стан. Зокрема, рейтинги довіри до „лідерів революції” опустилися до дореволюційних рівнів. Також 60,6 % населення вважали, що Україна рухається в неправильному напрямі, й лише 16,5 % – що в правильному. Тоді як ще в березні 2005 року 70 % українців вважали, що країна розвивається в правильному руслі. Навіть у вересні 2004 року настрої були більш оптимістичними – тоді 26 % респондентів вважали, що все відбувається правильно.

А. Ручка, аналізуючи матеріали соціологічних досліджень провідних українських соціологічних центрів, проведених у березні й вересні 2005 року, дійшов висновку, що значна частина громадян, які вважали, що виграли відразу після перемоги „помаранчевої революції”, виявилась розчарованою. Колишні (явно завищені) очікування обернулися у них крахом надій і відходом від підтримки Президента [6].

Причинами цього найчастіше називали розкол у „помаранчевій команді”, корупційні скандали, економічний спад і непродумані рішення, які зачіпали інтереси різних категорій населення. Але, на думку Є. Головахи, причина тут все ж глибша: суспільство інституційно було не готовим до втілення своїх завищених очікувань. Люди, які підтримали „помаранчеву революцію”, сподівалися, що з приходом до влади нової політичної сили в найкоротший час вдасться позбутися хвороб, набутих протягом століть периферійного існування у складі Російської та Австро-Угорської імперій, десятиліть радянської влади й років криз у роки незалежності. Помітивши, що нова влада відтворює механізми управління влади старої, громадяни до розчарувань, пов'язаних з діяльністю режиму Л. Кучми, додали свіжі розчарування, відповідальність за які поклали на лідерів, котрі на революційному Майдані обіцяли швидко покінчити з інституціональним базисом пострадянського суспільства – корупцією, беззаконням, непотизмом, маніпулюванням засобами масової інформації, економічною нестабільністю, низьким рівнем життя більшості населення тощо [7].

Ці висновки підтверджуються результатами соціологічних досліджень, проведених в лютому – березні 2005 року. Вони показали, що серед завдань,

вирішення яких населення очікувало від новообраного Президента, домінували економічні. У більшості населення (68 %) було зафіксовано великі сподівання на турботу держави про всіх громадян, на забезпечення їм гідного рівня життя. У виборі між цінностями рівності і свободи більшість громадян України (61 %) віддавали перевагу рівності. Тому, очевидно, завчасними були думки, згідно з якими в Україні наприкінці 2004 року відбувся стрибкоподібний перехід з одного стану громадянського суспільства – неактивного, пасивного, латентного – в активний, що характеризується високим рівнем політичної свідомості людей.

Тож цілком закономірними є результати загальнонаціонального опитування, проведеного ТОВ „СОЦИС” 17 листопада – 3 грудня 2007 року (N = 1200), згідно з якими 28,6 % респондентів вважає „помаранчеву революцію” 2004 року державним переворотом, здійсненим за підтримки Заходу, а 14,7 % - державним переворотом, підготовленим політичною опозицією. 18 % назвали події листопада - грудня 2004 року стихійним протестом населення, а 27,3 % - свідомою боротьбою громадян, що об'єдналися в боротьбі за свої права. 10 % опитаних не визначилися з цього питання.

За результатами цього ж дослідження, 36,3 % опитаних вважають, що результати виборів в основному адекватно відображають погляди виборців, 45,5 % дотримуються протилежної думки, а 24,4 % не можуть дати однозначної відповіді. Незважаючи на це, більшість громадян продовжує цікавитися політикою: 10,3 % - дуже цікавляться та 46,6 % загалом цікавляться. Слабкий інтерес до політики зазначили 32,8 % респондентів, а 9,8 % зовсім нею не цікавляться. Щодо бажаної партійної системи, то 42,8 % висловилися за багатопартійну систему з меншою кількістю партій, 14,8 % задоволені нинішньою ситуацією, 18,5 % - за однопартійну систему, а 10,1 % вважають, що не потрібно жодних партій.

При цьому відповіді на запитання, яка політична система найбільш прийнятна для України, частки респондентів визначилися наступним чином: 25,6 % - демократія західного типу, 13,7 % - політична система, яка існує нині, 33 % - радянська система, але в іншому, демократичнішому вигляді, 14,5 % - радянська система, яка була в нашій країні до „перебудови”. Принагідно слід наголосити, що 15,9 % громадян вважають, що за радянських часів було більше демократії, ніж сьогодні (!).

Усе це відбувається на тлі подальшого наростання невдоволення внутрішньою ситуацією в країні. Так, наприкінці 2007 року те, як йдуть справи в Україні, зовсім не задовольняло, 30,9 % респондентів, 37,7 % - швидше не задовольняло, ніж задовольняло та 19,3 % - наскільки задовольняло, настільки і не задовольняло, 7,9 % швидше задовольняло, ніж не задовольняло, а повністю задоволених було 1,9 %.

Лише 3,5 % вважають, що в Україні досить повно забезпечена особиста свобода громадян, 20,4 % - певною мірою. При цьому 70,2 % вважають недостатньою пошану до індивідуальних прав людини або її взагалі немає.

93,4 % громадян вважають, що корупція в органах влади дуже поширена. При цьому 80,1 % опитаних вважають, що, порівняно з радянським часом, рівень корупції значно зріс, 11,3 % - залишився таким самим, 2 % - що знизився.

Майже половина (48,2 %) вважають, що пересічні громадяни зовсім не можуть впливати на дії центральних органів влади, а 28,5 % стверджують, що цей вплив незначний.

Найбільшими проблемами, з якими зустрілася Україна в останні роки, на думку громадян, були: ціни – 25 %, безробіття – 14,3 %, економічна ситуація – 13,5 %, політична ситуація – 13,1 %, хабарі і корупція – 10,5 %, медичне обслуговування – 5,2 %, пенсійне забезпечення – 4,8 %. 86,2 % опитаних вважають, що керівництво держави недостатньо вживало заходів для вирішення цих проблем.

У такій ситуації збільшується кількість прихильників „сильної руки” при владі. Так, 38,9 % опитаних погоджуються з твердженням, що сильний, владний лідер зможе дати країні більше, ніж будь-які закони; незгодних з цим виявилось 32 %, а 29 % не мають сталої думки.

Найбільш значними, залежно від мовної та регіональної належності, є розбіжності у ставленні до подій листопада - грудня 2004 року. Так, серед російськомовних громадян майже втричі більше прихильників думки, що то був державний переворот, здійснений за підтримки Заходу. Серед україномовних така ж перевага тих, хто вважає, що то була свідома боротьба громадян, які об'єдналися в боротьбі за свої права. Така ж картина і в регіональному розрізі: жителі Сходу і Півдня більше вважають ті події державним переворотом, а Заходу і Центру - свідомою боротьбою громадян (таблиця 3).

Таблиця 3
Чим була „помаранчева революція” 2004 року в Україні?, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Державним переворотом, здійсненим за підтримки Заходу	12,5*	15,3*	37,9*	50,3*	15,1*	40,0*	28,7
Державним переворотом, підготовленим політичною опозицією	8,3*	10,2**	20,6*	16,4	10,4**	18,4**	14,8

**Мовна та регіональна ідентичності
як чинники диференціації українського суспільства**

Олександр Михайлич

Стихійним протестом населення	21,1	24,1**	14,5	13,1	21,5	15,0	18,0
Свідомою боротьбою громадян, що об'єдналися в боротьбі за свої права	46,8*	35,6*	<i>18,2*</i>	<i>8,7*</i>	41,2*	<i>15,6*</i>	27,3
Важко сказати	9,8	12,2	8,3	10,4	10,2	9,7	9,9
Не відповіли	1,5	2,7	0,4	1,1	1,5	1,2	1,3
Разом	100	100	100	100	100	100	100

Помітною також є мовна і регіональна диференціація респондентів щодо бажаної політичної системи. Російськомовні та жителі Сходу і Півдня більше схиляються до радянської системи, україномовні та жителі Заходу і Центру бажають, щоби в Україні існувала демократія західного зразка або ж нинішня політична система (таблиця 4).

Таблиця 4
Яка з політичних систем була би найбільш вдалою для України?, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Радянська система, яка була в нашій країні до перебудови	5,6*	13,2	19,1**	18,1	9,9*	18,4**	14,5
Радянська система, але в іншому, більш демократичному вигляді	22,2*	26,7**	38,2**	46,2*	28,2**	37,2	33,1
Існуюча політична система	18,4	17,6	12,5	3,8*	18,1**	<i>10,0**</i>	13,7
Демократія західного зразка	43,6*	26,0	<i>19,1*</i>	<i>14,8*</i>	32,4*	<i>20,0*</i>	25,6
Інше	0,4	0,3	0,4	1,1	0,2	0,8	0,5
Важко сказати	9,4	15,9	10,7	15,9	11,2	13,5	12,4
Не відповіли	0,4	0,3	–	–	0,2	0,2	0,2
Разом	100	100	100	100	100	100	100

Якщо загалом по Україні відсоток осіб, що погоджуються з тим, що сильний, владний лідер зможе дати країні більше, ніж будь-які

закони, складає 38,8 %, то серед україномовних таких 31,6 %, серед російськомовних – 44,9 %. А от у регіональному розрізі статистично значуще від загальноукраїнських відрізняються лише показники Заходу і Півдня, тоді як жителі Центру і Сходу демонструють настрої, адекватні загальноукраїнським (таблиця 5).

Таблиця 5

Чи згодні Ви з твердженням, що сильний, владний лідер зможе дати нашій країні більше, ніж будь-які закони?, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Не згоден	42,4*	31,7	33,2	14,8*	36,7	28,0	32,0
Важко сказати напевно	22,0	25,0	24,9	19,1	24,3	22,7	23,4
Згоден	29,6*	33,4	38,4	62,3*	31,6*	44,9**	38,8
Важко відповісти	6,1	9,5	3,5	3,8	7,3	4,3	5,7
Разом	100	100	100	100	0,2	0,2	0,2

Однак між мовними групами та регіонами фактично спільною є думка щодо задоволеності тим, як йдуть справи в Україні, щодо дотримання прав і свобод людини і громадянина, можливості впливу пересічних громадян на діяльність органів державної влади (хоча настрої жителів Півдня дещо радикальніші), а також щодо переліку найбільш гострих проблем сьогодення (таблиці 6, 7, 8, 9).

Таблиця 6

Якою мірою Вас задовольняє те, як йдуть справи в Україні?, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Не задовольняє	68,3	62,8	68,8	77,0*	64,2	72,3	68,6
Настільки задовольняє, настільки і не задовольняє	18,5	20,9	20,2	15,8	20,5	18,4	19,3
Задовольняє	10,2	12,5	9,7	5,4	12,8	7,2	9,7
Важко відповісти	3,0	1,3	3,0	1,6	2,6	1,8	2,2
Разом	100	100	100	100	100	100	100

Мовна та регіональна ідентичності
як чинники диференціації українського суспільства

Олександр Михайлич

Таблиця 7

Яка сьогодні в Україні ситуація з повагою прав і свобод людини і громадянина?, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Достатня повага	4,5	6,8	1,3	2,2	4,6	2,6	3,5
Деяка повага	24,5	21,6	18,4	17,5	21,3	19,6	20,4
Недостатня повага	44,5	34,5	45,6	31,7**	40,6	40,3	40,5
Немає поваги	23,4**	24,7	30,9	43,7*	25,5	33,3	29,7
Важко відповісти	3,0	12,5	3,7	4,9	5,9	4,1	5,9
Разом	100	100	100	100	100	100	100

Таблиця 8

Якою мірою пересічні громадяни можуть впливати на державну політику?, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Певною мірою	13,6	24,7*	15,3	14,2	17,9	16,4	17,1
Незначною мірою	33,2	25,7	29,7	23,6	26,6	30,1	28,5
Зовсім не впливають	46,8	35,5*	53,1	58,8*	45,4	50,5	48,2
Важко відповісти	6,4	12,5	1,7	3,3	9,5	2,6	5,8
Не відповіли	–	1,7	0,2	–	0,5	0,5	0,5
Разом	100	100	100	100	100	100	100

Таблиця 9

Першочергові проблеми українського суспільства, %

	Регіон				Мова спілкування		Україна
	Захід	Центр	Схід	Південь	Укр.	Рос.	
	265	296	456	183	548	652	
Ціни	23,3	32,1**	21,9	22,7	28,3	22,1	24,9
Безробіття	18,4	12,2	12,9	15,1	17,5	11,5	14,3
Економічна ситуація	11,7	11,1	14,0	17,8	11,9	14,7	13,4
Політична ситуація	16,2	9,1	15,1	9,7	11,5	14,4	13,1
Хабарі, корупція	13,9	9,8	10,7	6,5	10,9	10,3	10,6

Медичне обслуговування	2,6	6,8	4,2	9,2**	4,9	5,5	5,3
Пенсійне забезпечення	3,4	2,0**	6,8	6,5	3,5	6,0	4,8

Доводиться констатувати, що лінії об'єднання в українському суспільстві простежуються в спільному невдоволенні нинішньою ситуацією в країні, тобто спостерігається об'єднання на негативі; натомість немає консенсусу щодо гострих питань минулого і перспектив розвитку. Українське суспільство перебуває в точці біфуркації, коли генерується кілька можливих шляхів (європейський, євразійський) подальшого розвитку. Який шлях стане визначальним, залежить від багатьох факторів, зокрема, від загальнонаціональних та регіональних інтересів. Тому нагальним є питання трансформації української національної ідеї відповідно до загальнонаціональних та регіональних інтересів шляхом розвитку почуття громадянськості як засобу утвердження загальнонаціональної спільності.

У цьому контексті заслуговує на увагу фундаментальний принцип функціонування соціуму: народ еднають спільні тріумфи в минулому, спільна воля в сучасному й спільні проекти на майбутнє. В сучасних умовах національна ідея має бути спрямована на примирення минулого і сьогодення та визначення перспективи на майбутнє. Невизначеність і непослідовність державної політики аж ніяк не спонукає до консолідації суспільства; навпаки, це створює умови для розшарування за соціокультурними, мовними, національними, релігійними ознаками. Тому необхідним є пошук ідеї національної згоди не як політичного гасла, а як способу пояснення дійсності й конструювання майбутнього.

Така постановка питання актуалізується тим, що Україна перебуває в лімітрофному (проміжному) стані між західноєвропейською і євразійською цивілізаціями. Подібні цивілізації відзначаються неоднозначним, часто конфліктним плетивом характеристик базової (національної) культури і двох великих типів цивілізаційного розвитку людства, між якими локальна цивілізація перебуває [8, с. 24]. Внаслідок цього виникають самоідентифікаційні відмінності між регіонами. Зникнення їх у найближчому майбутньому не передбачається. Послаблення дезінтегративного потенціалу регіональних інтересів і потреб передбачає врахування та зіставлення потреб, інтересів та уподобань населення різних регіонів, які віддзеркалюються, зокрема, в електоральних орієнтаціях і результатах голосування.

Інтеграційна ідея, спроможна консолідувати всі регіони України, має забезпечувати базовий зміст національної ідеї: прагнення бути кращим, зрефлексоване на рівні окремого індивіда і всієї спільноти. З огляду на це, трагічні сторінки історії навряд чи можуть стати самодостатнім підґрунтям консолідації нації. Крім цього, у регіонах побутує різне уявлення щодо історичних подій, „героїв” і „зрадників”. Тому нагальною є необхідність

подолання регіональних стереотипів, консолідації суспільства навколо позитивної стратегії розвитку країни, героїчних моментів і визначних досягнень історії і сьогодення.

Це сприятиме поширенню розуміння штучності політизації мовних і регіональних суперечностей та, відповідно, зниженню рівня їх використання у виборчій боротьбі за критерієм „свій – чужий – байдужий”.

Література:

1. **Лейпхарт А.** Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. – М.: Аспект-Пресс, 1997. – 286 с.

2. **Ручка А.** „Свої” та „чужі” в багатоскладовому суспільстві // Соціокультурні ідентичності та практики. – К.: Інститут соціології НАНУ. – 2002. – С. 142 – 155.

3. **Михайлич О. В.** Мовний чинник електоральних орієнтацій // Соціальна психологія. – 2007. – № 1. – С. 96 – 103.

4. **Михайлич О. В.** Регіональний чинник електоральних орієнтацій // Соціальна психологія. – 2007. – № 6. – С. 66 – 77.

5. Прес-конференція „Думки і погляди населення України – лютий 2005 р.” – Укрінформ, 25 лютого 2005 р.; Прес-конференція „Думки і погляди населення України – березень 2005 р.” – Укрінформ, 7 квітня 2005 р.; Прес-конференція „Думки і погляди населення України – квітень 2005 р.” – Укрінформ, 5 травня 2005 р. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua>.

6. **Ручка А.** „Посторанжевые” ощущения граждан: кто „выиграл” и кто „проиграл” в результате „оранжевой” революции” в Украине // Вестник общественного мнения. – 2005 – № 6. – Режим доступу: <http://www.levada.ru/vestnik80ruchka.html>

7. **Головаха Е.** Революция ожиданий в украинском обществе: опыт применения методики „Индекс социальных ожиданий” до и после президентских выборов 2004 года. // Вестник общественного мнения. – 2005 – № 6. – Режим доступу: <http://www.levada.ru/vestnik80golovaho.html>.

8. **Михальченко М.** Українська регіональна цивілізація // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 19 – 28.